

11. Eiriks saga rauða. — [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.sagadb.org/eiriks_saga_rauda
12. Eyrbyggja saga. — [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.northvegr.org/lore/eyrbyggja/index.php>
13. Órvar-Odds saga. — [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.northvegr.org/lore/sagas_oi/index.php#orvar

В статье на основе лингвокультурологического подхода проанализированы древнегерманские магические техники, определяющие судьбу, выделенные из древнегерманских манускриптов. Магические техники были представлены в древних текстах следующими лексемами: и seiðr, spá (spae), galdr (ворожба). Как правило, эти техники практиковали женщины. Этимология приведенных лексем подтверждает факт существования детерминированной связи между формой и значением этих слов. Магические техники помогали женщинам-пророчицам определять судьбу, будущее либо налагать магические чары.

Ключевые слова: вербализатор, древнегерманские магические техники, женщины-провидицы, лингвокультурология, судьба, этимология.

The article offers the linguocultural approach to the analysis of Old Germanic magic in its correlation with the fate in Old Germanic manuscripts. The author holds that magic in the old texts was represented as seiðr, spá (spae), galdr (witchcraft, incantation), and was considered to be the province of women. Etymology of the lexemes lends support to the idea of connection between their form and meaning. The magic techniques helped women-practitioners to foresee the fate, the future events, or to cast a magic spell.

Key words: cultural linguistics, etymology, fate, Old Germanic magic arts, women-practitioners.

УДК 81 — 13:81'42

ТЕОРЕТИЧНІ ВИТОКИ І ПРИНЦИПИ ЕМПІРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕСТУ

Чеснокова Г.В.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті пропонується огляд принципів застосування у сучасній лінгвістичній парадигмі емпіричних методів дослідження — доволі нової для мовознавства методології, яка закорінена у суспільні науки, утім наразі широко використовується у лінгвістиці й літературознавстві. Такий підхід, за багатьох причин, демонструє переваги порівняно з більш традиційним герменевтичним. Уважаємо, що лінгвістичні розвідки отримають користь від його використання, а результати студій, які часто є контрінтуїтивними, відкриють нові сфери наукового знання, що й досі залишаються поза увагою дослідників.

Ключові слова: емпіричні методи дослідження, емпіричне вивчення художнього тексту, експеримент.

Сьогодні мовознавчі розвідки все частіше здійснюються із залученням емпіричних (*грец.* *empeireia* — досвід) методів дослідження (надалі — ЕМД) [25]. ЕМД ми визначаємо як методологію, у якій емпіричні (досвідні) спостереження або дані ретельно збираються задля того, щоб відповісти на певне дослідницьке питання, представлене у формі гіпотези. Емпірична традиція «своїм витоком має суспільні науки ..., спочатку запозичивши психометричні моделі, а потому — антропологічні» [11, 389]. Такі студії підтримують Третю культуру Ч.П. Сноу, який вважав, що вчений-лінгвіст має «розмовляти однією мовою» із представником точних наук [15, 71], оскільки вони мають багато спільного. До речі, емпірично виявлено, що студенти-технарі, всупереч стереотипу, що існує, читають більше як навчальної, так і художньої літератури, аніж студенти-філологи [19]. Такий контрінтуїтивний висновок навряд чи можна було б отримати без використання ЕМД.

Не заперечуючи цінності герменевтичних поглядів, зазначимо, що реакція на текст теж є певного роду інтерпретацією. Вона структурується завдяки навичкам читання, які люди отримують крізь призму своєрідної декодуючої сітки — соціально зумовленої культури. Тут ми погоджуємося із думкою П. Моранди про те, що будь-яка інтерпретація не є відкритим чи вільним процесом, а натомість завжди виконується в межах певної культурної матриці [12, 173]. Особливості і наслідки такого процесу можна розкрити саме шляхом застосування ЕМД до вивчення художнього тексту.

Ми послуговуємося розумінням емпіричної методології як такої, що спирається та три ключові принципи: «спостереження, вимірювання і теоретичне підґрунтя» [27, 13, 16]. Загалом ЕМД ґрунтуються на незалежному спостереженні, контрольованому досвіді та експерименті. Незалежність передбачає, що спостереження не підлягає впливу суб'єктивної позиції вченого та може бути повторене іншими дослідниками. Інші вчені також можуть здійснити контрольний аналіз зібраних даних (контрольованість експерименту), які не залежать від преференцій чи наукових поглядів дослідника. Отримані результати, звичайно, потребують наукової інтерпретації, утім її межі суворо лімітуються емпіричною методологією, яка задає стандарти можливих аргументів на користь чи проти конкретного трактування.

У мовознавстві залучення ЕМД допомагає зрозуміти феномени реального життя, наприклад, естетичний досвід читача художнього тексту, адже вивчається *справжній* досвід *справжнього* читача *справжнього* тексту [22, 21].

ЕМД додають лінгвістичним дослідженням якості, достовірності й об'єктивності, яких подекуди бракує у наукових розвідках, що базуються на інтуїції та особистих враженнях автора. Контраст об'єктивного й суб'єктивного є надзвичайно важливим для обґрунтування доцільності застосування емпіричної методології у мовознавстві: «об'єктивність, по-перше, вимагає того, щоб люди визнали, що їхній погляд може бути обмежений обставинами і викривлений певними їхніми уподобаннями; по-друге, об'єктивність вимагає відмежування від таких уподобань і пошуку шляхів подолання обмежень ... у намаганні отримати результат, який буде однаково правильним для усіх» [18, 44]. Натомість «суб'єктивність, зазвичай, є наслідком невиправданого залучення людини в систему (ідей, вірувань, теорій), що містить знання» [18, 179]. Саме небажаної суб'єктивності закликають уникати вчені, які виконують дослідження із використанням ЕМД.

За умов застосування такої методики літературна система (або система ЛІТЕРАТУРИ¹) розглядається, перш за все, як соціальна із урахуванням важливої ролі всіх її агентів [1, 32]. Внутрішня структура такої системи передбачає чотири дії або ролі: продукування тексту, посередництво (роль видавця), рецепцію та пост-обробку [14]. У такий спосіб емпіричне вивчення художнього тексту (надалі — ЕВХТ) означає дослідження дій усіх чотирьох агентів, залучених у ЛІТЕРАТУРУ, а також з'ясування, як така система співвідноситься із іншими суспільними системами.

Міждисциплінарне за своєю природою, ЕВХТ особливої уваги надає вивченню психології та соціології сприйняття художнього тексту на противагу індивідуальній інтерпретації твору. На думку Г. Стена і Д. Шрама, у центрі уваги ЕВХТ перебуває прагнення зрозуміти елементи та агентів, що складають систему ЛІТЕРАТУРИ, наприклад, виявлення того, ким саме є читачі тексту, як вони сприймають певний текст, чи втручаються у процес читання елементи-посередники тощо [17]. Для виконання таких дослідницьких завдань ЕВХТ спирається на використання ЕМД — як якісних, так і кількісних, що традиційно використовуються у суспільних науках. ЕМД дозволяють ученим чіткіше зрозуміти досліджувані явища, оскільки гіпотези перевіряються експериментом, а не приймаються на віру.

Історичний початок ЕВХТ бере із семантичних праць Ф. Голтона. У ХІХ ст. вчений вивчав значення іменників у тексті через асоціації, які вони викликають у читачів. Пізніше шляхом експерименту зв'язок мислення й мовлення дослідив Л.С. Виготський [26]. Принципово новим етапом у роботі таких учень стало залучення до лінгвістичних розвідок кількісного аналізу наприкінці 1950-х — у 1960-х рр. [16, 638]. Такий погляд був насправді інноваційним, адже більшість учених-мовознавців, що на той час вивчали процес читання, не прагнули досягти генералізованих висновків, як це дозволяє кількісний підхід, а зосереджувалися на вузьких аспектах процесу сприйняття тексту чи на суто естетичному враженні від твору.

На різних етапах розвитку ЕВХТ мусило протистояти скептичному ставленню, оскільки «ті з нас, хто став повнолітнім ученим-лінгвістом у 1960-х і 1970-х рр., були оточені людьми, які стверджували, що лінгвістика не потребує емпіричних даних та що вона розвиватиметься швидше й ефективніше, якщо уникне важких спостережень над природнім використанням мови, натомість ґрунтуючись на власних інтуїтивних “знаннях” мови» [13, 16]. Систематичне залучення ЕМД до лінгвістичних студій і сьогодні залишається новим підходом, особливо в Україні.

Формальний початок ЕВХТ бере від розвідок групи вчених NIKOL (Nicht Konservativ Literaturwissenschaft — нетрадиційне вивчення художнього тексту) у 1970-х і заснування у 1987 р. З. Шмідтом IGEL — Міжнародного товариства емпіричних досліджень художнього тексту. На думку Л. Халаша, «започаткувавши емпіричні дослідження художнього тексту, З. Шмідт проклав широку дорогу, яка

---

¹ Слово «література» ми пишемо великими літерами у випадку, коли маємо на увазі систему, розроблену З. Шмідтом [14].

відтоді систематично поєднує всі доречні метатеоретичні, емпіричні, філософські, історичні, лінгвістичні, соціологічні та психологічні дослідження заради того, щоб презентувати сучасний мультидисциплінарний підхід» [6, 11]. На важливості емпіричного, міждисциплінарного дослідження поетичного тексту наполягає й один із засновників когнітивної поетики Р. Цур [20], який вважає, що такі два підходи до вивчення поетичного тексту (когнітивний та емпіричний) цілком можливо й доцільно поєднувати.

ЕВХТ відрізняється від герменевтичної перспективи тим, що вивчає не сам текст, а те, що люди «роблять» із текстом. Аналіз перетворюється на міждисциплінарний, оскільки з метою валідації припущень використовуються одночасно кількісні та якісні методи. У цьому плані ЕВХТ розглядає художній текст не як смисл, а як дію. Дослідження фокусується не на тому, що той чи інший текст «значить» (а саме за таким принципом здебільшого навчаються студенти гуманітарних спеціальностей в Україні), а на тому, як процес читання змінює життя людей: «залучення читача як особистості передбачає, що його реакція відбиватиме когнітивний стиль читача, його культурні і соціальні норми, систему цінностей і очікування» [2, 12].

Отже, ЕМД, які застосовуються у мовознавчих дослідженнях, поділяються на два типи: якісні і кількісні [24, 58–59]. Якісні ЕМД спираються на логіку наукового мислення, оскільки висновки робляться за результатами спостережень, письмових свідчень та інтерв'ю. Кількісні ж ЕМД ґрунтуються на принципах статистичного аналізу, коли дані збираються у вигляді цифрових показників й аналізуються за допомогою комп'ютерних програм обробки даних. Основна різниця між такими двома підходами полягає у тому, яким саме чином підтверджується чи спростовується робоча гіпотеза дослідження: шляхом логічних умовиводів на підставі внутрішньої логіки (якісні методи) або ж шляхом отримання більш надійних висновків, що підтверджуються математично (кількісні методи). Як правило, кількісні ЕМД використовуються для удосконалення добре розвинутих наукових теорій за умов наявності багатой бібліографії із теми дослідження. З іншого боку, навіть у такій ситуації корисними стають якісні ЕМД, які варто використовувати для подальшої розробки проблематики.

Із метою формулювання нової гіпотези треба використовувати якісні ЕМД у той час, як кількісними ЕМД доцільно користуватися у випадку, коли вчені перевіряють гіпотези та припущення, що вже існують.

Для дослідників-початківців якісні ЕМД є складнішими для застосування, оскільки потребують більше фонових знань, обізнаності з відповідною науковою літературою, навичок писемного мовлення тощо. Натомість кількісні ЕМД, які, на перший погляд, можуть відлякувати мовознавців значною кількістю цифр, таблиць, схем і формул, насправді є простішими саме для новачків у науці [24, 59]. У будь-якому разі в сучасному мовознавстві існує потреба у використанні як якісних, так і кількісних ЕМД, так само, як важливим є проведення ретельно організованого експерименту.

Експеримент у лінгвістиці ми визначаємо як системний метод дослідження, що дозволяє вченим дати відповідь на досліджуване питання підконтрольним шляхом. Так, експеримент передбачає створення ситуації читання, яка забезпечує встановлення зв'язків між змінними, наприклад, емоціями, що їх відчуває людина під час читання, і її гендерною приналежністю. Отже, якщо дослідник хоче з'ясувати, наприклад, чи однаково чоловіки й жінки реагують на зображення насилля у тексті, єдиним шляхом отримання достовірної відповіді є проведення експерименту, в якому учасники обох статей звертатимуться до того ж самого тексту та відповідатимуть на однакові запитання після прочитання. Звичайно, така ситуація читання є штучною, втім це не впливає на вірогідність результату, адже обидві групи стикатимуться із однаковою «нереальністю» ситуації, а вимірюватиметься лише різниця у відповідях.

ЕМД у мовознавстві є ширшими за звичайний статистичний підрахунок, і закиди в редукціонізмі такого підходу можна легко спростувати. За У. Марголіном, у лінгвістиці треба говорити про експеримент у тому сенсі, що ми можемо «маніпулювати текстуальними та контекстуальними даними, а потім спостерігати й вимірювати результати і їхні варіації у різних випадках» [10, 9], як це роблять, наприклад, П. Діксон та М. Бортолуссі [3], вивчаючи текстові та позатекстові маніпуляції як експериментальний засіб дослідження реакції читача на текст.

Наразі ЕМД широко використовуються практично в усіх сферах мовознавства: в дискурс-аналізі, наратології, когнітивній лінгвістиці, розвідках реакції читача на висунення у художньому тексті, корпусній лінгвістиці, комп'ютерній лінгвістиці, стилістиці тощо. Цілком слушною є думка Д. Фрімена про те, що сучасна наука потребує так званої «Нової Філології» (термін автора). Цей підхід «охоплює такі сфери досліджень: стилістику, дискурс-аналіз, наратологію, сучасну метрику, емпіричний підхід до літературознавства, європейську школу поетики, що бере свій початок у Празькій школі та російському формалізмі, стрімко прогресуючі розвідки когнітивної метафори, а також достатню кількість неспеціалізованих знань у сучасній лінгвістиці, щоб ефективно працювати у зазна-

чених напрямках» [5, 35–36]. Таку «Нову Філологію», за Д. Фріменом, варто відрізнити від традиційного германського мовознавства, а також від «теоретичної революції у лінгвістиці» Н. Хомського і його послідовників, і саме такої філології потребує сучасна парадигма досліджень.

Міждисциплінарний підхід є прийнятним для аналізу як прозового, так і поетичного тексту. Поетику ми розуміємо у яacobсонівському сенсі як таку, що «у широкому значенні слова має відношення до поетичної функції не тільки у поезії, де така функція домінує над іншими функціями мови, але й поза межами поезії, коли над поетичною функцією домінує інша функція» [9, 79], наприклад, соціальна. Як уже зазначалося вище, у вивченні віршованого тексту важливо студіювати не те, що немов би «міститься» у тексті, а те, що текст «робить» із його читачем, оскільки «не поетичні риси зумовлюють увагу читача, а навпаки — увага читача спричиняє появу поетичних ознак» [4, 326], і це можливо дослідити емпіричним шляхом.

Незважаючи на новітність і прогресивність, використання емпіричної методології у вивченні художнього тексту не є підходом виключно ХХІ ст., адже понад двадцять років тому В. ван Пір перевіряв теорію висунення шляхом проведення експерименту, до якого інформантами залучав студентів [21]. На думку вченого, «оскільки теорія стверджує вплив висунення на читачів, дивно, що й досі не проводилося емпіричних досліджень із метою вивчення передбачуваного ефекту» [21, 175]. Отже, В. ван Піром було виконано розвідку, яка фокусувалася на мовних і фонетичних аспектах висунення. Спочатку вченим було студійовано шість поетичних текстів з огляду на їхні фонетичні, граматичні й семантичні риси, а потім такі вірші було впорядковано з урахуванням наявності висунення у тексті. Після власне проведення аналізу учасникам експерименту було запропоновано оцінити рядки кількох поезій за такими параметрами, як сила враження від прочитання, легкість запам'ятовування, важливість і цінність для обговорення, адже саме такими за теоретичним підґрунтям дослідження В. ван Піра є основні риси висунення. Отже, емпіричним шляхом вдалося з'ясувати, чи фіксуються такі аспекти у реакції читача на запропоновані тексти, позначені елементами висунення, і якою мірою.

Ще одне емпіричне дослідження поетичного тексту було виконано Д. Ганауером [8]. За твердженням автора, поезії, сповнені графічних і фонетичних стилістичних прийомів, вважаються критиками більш «літературними». Задля перевірки такої тези Д. Ганауер вирішив вивчити роль формальних текстуальних рис і освітньо-літературного фактора в оцінюванні віршованих текстів, у яких він попередньо зманіпулював специфічними текстуальними ознаками. У його експерименті поетичні тексти було графічно й фонетично змінено й запропоновано для оцінювання респондентам, яких поділили на «новачків» та «експертів» залежно від попереднього досвіду читання. Учасниками експерименту, яких було позначено як «новачки», стали студенти-першокурсники, а до «експертів» дослідник зарахував випускників бакалаврату й магістратури за спеціальністю «англійська література». Усім респондентам було запропоновано прочитати низку віршів і позначити на рейтинговій шкалі, чи вважають вони текст поетичним і наскільки.

В іншому дослідженні [7] Д. Ганауер застосовував емпіричні дані для перевірки того, чи розвивають прямі й непрямі методи навчання навички інтерпретації поетичного тексту студентом. Із такою метою він провів експеримент із двома групами. Першу досвідчений викладач літератури навчав розуміти й аналізувати художній текст. Учасники другої групи читали текст самі або у студентських колективах. Отже, емпіричний підхід дозволив з'ясувати, чи може формальне навчання оптимізувати розуміння поетичного тексту.

Прикладом емпіричного підходу до вивчення поетичного тексту та його впливу на читача є також експериментальна текстова маніпуляція поетичним метром, здійснена В. ван Піром, що мала дослідити естетичну та мнемонічну реакцію читача на метричну побудову віршованого тексту [23].

Оскільки у нашій роботі маємо на меті лише окреслити потенціал емпіричної методології у вивченні поетичного тексту і перевіряти літературознавчих або педагогічних теорій, ми не наводимо детальної методології й висновків розвідок В. ван Піра і Д. Ганауера. Сподіваємося, що читачі матимуть нагоду провести власні дослідження, які відкриють досі невідомі сторони буття, мови і культури й дадуть відповіді на найцікавіші дослідницькі запитання.

За умов використання ЕМД у мовознавстві треба дотримуватися чіткої процедури дослідження. Перед початком розвідки вченому варто визначитися із її принциповим типом, що допоможе обрати адекватну методику її виконання.

Усі емпіричні студії можна умовно розподілити на три основні групи: пояснювальні, розвідувальні та описові [24, 60]. Пояснювальне дослідження відповідає такій схемі: «Якщо А, то Б» або «Б можна пояснити за допомогою А», наприклад, «інтерес українців до вивчення іноземної мови залежить від мови, якою вони навчалися у середній школі». Гіпотези пояснювального дослідження найкраще перевіряти експериментальним шляхом.

Розвідувальна студія дозволяє вченому зануритися у сферу, про яку ще мало відомо науковцям, та знайти відповіді на несподівані запитання, наприклад: «Чому прочитання художніх текстів певного типу позитивно впливає на самопочуття пацієнтів у лікарнях?» Однак, тут важливо зробити певне застереження. З огляду на активне розширення сфери застосування розвідувальних студій, україно м важливо переконатися, що досліджуване питання є інноваційним — вірогідність того, що на запитання, яке видається новим, уже існує науково обґрунтована відповідь, є досить високою.

Описова розвідка дозволяє науковцеві описати предмет дослідження. Наприклад, вона може мотивуватися таким дослідницьким запитанням: «Якими є характерні ознаки українських перекладів Емілі Дікінсон?»

Визначення типу дослідження є важливим кроком у його проведенні, адже це надає змогу обрати адекватний метод або комбінацію методів, які можна використовувати як одночасно, так і послідовно. Так, відповіді на закриті запитання анкет зазвичай обробляються кількісно, тоді як відповіді на відкриті запитання зазнають якісного трактування. Таке поєднання дозволяє отримати точну, статистично обраховану й обґрунтовану відповідь та отримати достовірні результати. До того ж якісні ЕМД дозволяють генерувати робочу гіпотезу, яку згодом можна підтвердити або спростувати за допомогою кількісних ЕМД.

Основними способами отримання даних у мовознавчих розвідках, виконуваних за допомогою ЕМД, є спостереження, ведення щоденника, інтерв'ю, метод фокус-груп, контент-аналіз, анкетування, протоколювання думок, що виникають у респондента у процесі заповнення анкети, і проведення власне експерименту. Варто навчитися вміло користуватися всіма цими методами задля того, щоб зрозуміти, який із них якнайкраще відповідає меті та завданням конкретного дослідження. Треба пам'ятати, що такі методи використовуються з різною метою — як для формулювання наукового припущення, так і для його експериментальної перевірки, а отже, потребують правильної інтерпретації отриманих даних.

Анкетування — один із найбільш важливих методів отримання даних у сучасних емпіричних мовознавчих дослідженнях. Дані, отримані шляхом заповнення учасниками експерименту анкет, надають можливості як якісного, так і кількісного аналізу відповідно до обраного вченим типу запитання. Від якості укладання анкети безпосередньо залежить якість експерименту, отже, дослідникові варто серйозно поставитися до цього кроку у розв'язанні наукової проблеми.

Загалом запитання в анкеті можна розподілити на дві великі групи: відкриті і закриті. Відповідь респондента на відкрите запитання передбачає власне вільне висловлення, а обмеження, як правило, стосуються лише його обсягу. У закритому запитанні учасник має обрати свій варіант відповіді на запитання із тих, що йому пропонуються, та позначити його в певний спосіб. Наприклад, учений хоче з'ясувати, чи впливає наявність ілюстрацій у статтях із важливої суспільно-політичної проблематики на сприйняття інформації читачем. У такому випадку можна просто поставити запитання перед учасниками експерименту, сформулювавши його так: «Як, на Вашу думку, наявність ілюстрацій у статтях із важливих суспільно-політичних питань впливає на Ваше сприйняття публікації?», і надати змогу респондентам вільно висловитися. Після отримання відповідей у письмовій формі вчений може зробити певні узагальнення, втім існує досить великий ризик того, що відповіді будуть неконкретними, і узагальнити отримані результати буде важко або взагалі неможливо. Натомість можна застосувати інший вид запитання — закриті, і проаналізувати отримані дані шляхом використання статистичних підрахунків.

Відкриті запитання дозволяють учасникам відповідати на них у довільній формі. Натомість закриті запитання певним чином обмежують відповіді респондента, і як наслідок, досліднику легше їх аналізувати і представляти в кількісному вигляді. Процес обробки відповідей на відкриті запитання вимагає додаткових зусиль і від ученого. Крім того, учасники експерименту часто залишають відкриті запитання, на відміну від закритих, зовсім без відповіді.

Звичайно, емпіричні розвідки, як і будь-яка інша методологія, не є стовідсотково досконалими. Існує нагальна потреба у подальшій розбудові емпіричних учень. Таку ситуацію можна покращити тільки за умови переорієнтації уваги вчених у напрямку справжнього, а не уявного, ідеального читача, адже справжній читач є єдиним агентом, який матеріалізує текст.

Наша розвідка жодною мірою не претендує на всебічне висвітлення проблеми чи деталізований аналіз ЕМД як таких. Натомість ми намагалися донести до читача думку про те, що широка площина наукового знання у галузі вивчення художнього тексту ще й досі лишається, певною мірою, поза увагою дослідників, які переважно користуються більш традиційними для лінгвістів методиками. Таку прогалину у знаннях можливо, на нашу думку, заповнити саме завдяки використанню емпіричної методології.

1. Barsch A. The Empirical Theory of Literature — Current Aspects / A. Barsch // *Conhecimento e Imaginação* / [ed. by S. Zyngier, P.A. do Prado, R.M. de Britto Figueiredo]. — Rio de Janeiro : UFRJ, 2001. — P. 32–41.
2. Dias P.X. Reading and Responding to Poetry / Patrick X. Dias. — Portsmouth: Boynton / Cook Publishers, Heinemann, 1996. — 124 p.
3. Dixon P., Bortolussi M. Textual and Extra-Textual Manipulations in the Empirical Study of Literary Response / P. Dixon, M. Bortolussi // *Directions in Empirical Literary Studies* / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2008. — P. 75–87.
4. Fish S.E. How To Recognize a Poem When You See One / S.E. Fish // *Is There a Text in this Class? : The Authority of Interpretive Communities*. — Cambridge, London : Harvard University Press, 1980. — P. 322–337.
5. Freeman D.C. Notes Towards a New Philology / D.C. Freeman // *Directions in Empirical Literary Studies* / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2008. — P. 35–47.
6. Halász L. IGEL — Seven Years After / L. Halász // *Empirical Approaches to Literature. Proceedings of the Fourth Conference of IGEL. Budapest, August 1994* / [ed. by G. Rusch]. — Siegen : LUMIS, 1995. — P. 10–15.
7. Hanauer D. Attention-Directed Literary Education: An Empirical Investigation / D. Hanauer // *Literature and Stylistics for Language Learners: Theory and Practice* / [ed. by G. Watson, S. Zyngier]. — Hampshire : Palgrave-Macmillan, 2006. — P. 169–180.
8. Hanauer D. Integration of Phonetic and Graphic Features in Poetic Text Categorization Judgements / D. Hanauer // *Poetics*. — 1996. — № 23. — P. 363–380.
9. Jakobson R. The Speech Event and the Functions of Language / R. Jakobson // *On Language* / [ed. by L.R. Waugh, M. Monville-Burston]. — Cambridge, London : Harvard University Press, 1995. — P. 69–79.
10. Margolin U. Studying Literature and Being Empirical: A Multifaceted Conjunction / U. Margolin // *Directions in Empirical Literary Studies* / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2008. — P. 7–19.
11. Marshall J. Research on Response to Literature / J. Marshall // *Handbook of Reading Research* / [ed. by M.L. Kamil, P.B. Mosenthal, P.D. Pearson, R. Barr]. — Volume III. — Mahwah, London : Lawrence Erlbaum, 2000. — P. 381–402.
12. Moranda P. Mother Culture is Watching Us or Probabilistic Structuralism / P. Moranda // *Reader Responses to Literature: the Empirical Dimension* / [ed. by E. Nardocchio]. — Berlin : Mouton de Gruyter, 1992. — P. 173–188.
13. Sampson G. Quantifying the Shift Towards Empirical Methods / G. Sampson // *International Journal of Corpus Linguistics*. — 2005. — Volume 10. — № 1. — P. 15–36.
14. Schmidt S. Foundation for the Empirical Study of Literature / Siegfried Schmidt. — Hamburg : Buske, 1982. — 207 p.
15. Snow C.P. The Two Cultures / Charles Percy Snow. — Cambridge, New York : Cambridge University Press, 1998. — 110 p.
16. Squire J.R. Research in Reader Response, Naturally Interdisciplinary / J.R. Squire // *Theoretical Models and Processes of Reading* / [ed. by R.B. Ruddell, M.R. Ruddell, H. Singer]. — Newark : International Reading Association, 1994. — P. 637–652.
17. Steen G., Schram D. The Empirical Study of Literature: Psychology, Sociology and Other Disciplines / G. Steen, D. Schram // *The Psychology and Sociology of Literature* / [ed. by D. Schram, G. Steen]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2001. — P. 1–16.
18. Tiles M., Tiles J. An Introduction to Historical Epistemology: The Authority of Knowledge / M. Tiles, J. Tiles. — Oxford, Cambridge : Blackwell, 1993. — 224 p.
19. Tsiknaki E. Literatur und Persönlichkeitsentwicklung. Eine empirische Untersuchung zur Erfassung des Zusammenhangs zwischen literarischem Lesen und Emotionaler Intelligenz / Eirini Tsiknaki. — Munich : Meidenbauer, 2005. — 236 p.
20. Tsur R. Poetic Rhythm. Structure and Performance: An Empirical Study in Cognitive Poetics / Reuven Tsur. — Brighton, Portland : Sussex Academic, 2012. — 460 p.
21. van Peer W. Stylistics and Psychology. Investigation of Foregrounding / Willie van Peer. — London : Croom Helm, 1986. — 220 p.
22. van Peer W. The Inhumanity of the Humanities / W. van Peer // *New Beginnings in Literary Studies* / [ed. by J. Auracher, W. van Peer]. — Newcastle : Cambridge Scholars Publishing, 2008. — P. 1–23.
23. van Peer W. The Measurement of Metre / Willie van Peer // *Poetics*. — 1990. — № 19. — P. 259–275.

24. van Peer W., Hakemulder J., Zyngier, S. *Muses and Measures: Empirical Research Methods for the Humanities* / W. van Peer, J. Hakemulder, S. Zyngier. — Newcastle : Cambridge Scholars Publishing, 2007. — 390 p.
25. van Peer W., Hakemulder J., Zyngier, S. *Scientific Methods for the Humanities* / W. van Peer, J. Hakemulder, S. Zyngier. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2012. — 328 p.
26. Vygotsky L.S. *Thought and Language* / Lev Semyonovich Vygotsky / [ed. by E. Hanfmann, G. Vakar]. — Cambridge : The M.I.T. Press, 1981. — 168 p.
27. Wiseman M. *The Empirical Study of Literature in the 21st Century* / M. Wiseman // *Fatos & Ficções — Estudos Empíricos de Literatura* / [ed. by S. Zyngier, A. C.F. Valente]. — Rio de Janeiro : UFRJ, 2002. — P. 11–16.

В статті пропонується огляд принципів застосування в сучасній лінгвістичній парадигмі емпіричних методів дослідження — достатньо нової для лінгвістики методології, зародившоїся в сфері суспільних наук і широко застосовуваної в лінгвістиці та літературознавстві. Такий підхід, по багатьох причинах, демонструє переваги порівняно з більш традиційним герменевтичним. Сподіваємося, що лінгвістичні дослідження отримають користь від його використання, а результати робіт, часто являючись контринтуїтивними, відкриють нові сфери наукового знання, які до сих пор залишаються поза полем зору вчених.

Ключевые слова: емпіричні методи дослідження, емпіричне вивчення художнього тексту, експеримент.

The article offers an overview of the way modern linguistics may use empirical research methods — a fairly new methodology in the Humanities, which is rooted in Social Sciences and is currently widely used in Language and Literary Studies. The tool, on a number of reasons, demonstrates obvious advantages as compared to traditional hermeneutic approach. In our paper, we claim that research in the field of linguistics will benefit from observing and verifying real readers' responses to literary texts by empirical testing of the hypotheses. The results, often counter-intuitive, will open up new spheres of knowledge, which otherwise remain unexplored.

Key words: empirical research methods, empirical studies of literature, experiment.

УДК: 81'37'42

ЛІНГВІСТИЧНА ПРАГМАТИКА ТА ДИСКУРСИВНИЙ АНАЛІЗ

Безугла Л.Р.,

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті виділяються три етапи розвитку лінгвістичної прагматики — комунікативний, когнітивний, дискурсивний. Сучасний етап характеризується інтегрованістю у дискурсивний аналіз як наслідок розширення принципу антропоцентризму, збагачення когнітивним і інтеракційним аспектами та інтеграційних процесів у мовознавстві. Пропонується широке й вузьке розуміння антропоцентризму.

Ключові слова: антропоцентризм, дискурсивний, когнітивний, комунікативний, прагматика.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях спостерігається тенденція до спрощення прагматичного підходу до аналізу комунікативних аспектів мови. Розвідки в межах кандидатських дисертацій демонструють поверхове володіння методологією прагматичного аналізу, яке зводиться або до ототожнювання прагматики зі стилістикою, або до застосування методів і методик, які були притаманні лінгвопрагматиці 70-х років минулого століття.

Лінгвістична прагматика не стоїть на місці, вона розвивається, як і кожна наукова дисципліна, демонструючи тенденції до розширення предмета, поглиблення аналізу, інтеграції з іншими дисциплінами. Тому **актуальною** є потреба узагальнити, систематизувати закономірності розвитку лінгвопрагматики, що сприятиме забезпеченню методологічного підґрунтя сучасних комунікативно спрямованих досліджень мови й мовлення.

Мета цієї статті — окреслити основні етапи розвитку лінгвопрагматики (лінгвістичної прагматики, прагмалінгвістики, прагматики мови) у руслі розвитку антропоцентричного принципу та становлення дискурсивної парадигми лінгвістики.

Лінгвопрагматика, яка поширилася в мовознавстві другої половини ХХ століття і дала потужний поштовх розвитку інших антропоцентричних дисциплін, пройшла у своєму розвитку три етапи —